

O POZORIŠNOM AMATERIZMU U MAĐARSKOJ*

PRELIMINARNI PODACI SOCIOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA

U našoj zemlji se teži tome da dualizam između autonomne umetnosti i ukusa širokih masa postepeno iščezne, i da veza ljudi sa kulturom bude što intenzivnija. Preduslov postojanja jedne socijalističke kulture je u stvaranju takvih kulturnih formi koje će postati integralni deo svakodnevnog života.

Mi smo u ovom istraživanju želeli da utvrdimo ulogu pozorišnog amaterizma u procesu integracije kulture u svakodnevni život pojedinca, i da ispitamo u kojoj meri je ostvarena ta njegova društvena misija.

Koje su to situacije koje su povoljne za prihvatanje normi i vrednosti kao što su spontanost, samoaktualizacija i sl. u životu amaterskih grupa? Kakav je stvarni karakter tih zajednica? Kakvi su im planovi, obaveze, funkcije, sadržaji zajedničke akcije? U kojoj meri je grupa orijentisana na sebe, i kakve su veze koje amaterska grupa uspostavlja sa sredinom i sličnim zajednicama?

Podaci u ovom istraživanju prikupljeni su pomoću upitnika i intervjua: o motivisanosti za učešće u pokretu ili u pozorišnoj trupi, o oblicima zajedničkog rada, o zakonima grupne akcije i stvaralaštva, o formalnim i neformalnim kontaktima unutar grupe i o vrednostima na kojima se zasnivaju ti kontakti, o vezama grupe sa sličnim grupama i sa različitim tipovima publike, tj. sa „spoljašnjom” sredinom (zajednica,

*) Tekst pisan specijalno za „Kulturu”.

pokret, društvo), o individualnim vrednostima članova grupe.

O METODI PRIMENJENOJ U ISTRAŽIVANJU

Kriterijum za izbor grupa koje će biti obuhvaćene istraživanjem bio je karakter i aktivnost grupe. Kao kontrola, odabrane su neke grupe sa niskom i osrednjom aktivnošću. Ispitana je 41 amaterska družina (602 člana: 303 muškarca i 299 žena). Prosečna veličina družine je 15 članova (10 družina sa manje od 10 članova, 14 sa 11—15 članova, 11 sa 16—20 članova i 6 sa preko 20 članova).

Svaki član družine odgovarao je na pitanja iz upitnika. Posebno su ispitivani vođe družina. Pored toga, po nekoliko članova iz grupe vodili su dnevnik o zajednički provedenom vremenu.

Podaci su prikupljeni tokom novembra i decembra 1972. i januara 1973. godine.

KVALIFIKACIJE I ZANIMANJA

Kakav je profil mladih koji uzimaju učešće u radu ovih elitnih pozorišnih družina? Gledano po kvalifikacijama, 3,5 posto je završilo osnovnu školu, 64 posto je završilo ili pohađa srednju školu, 24 posto je završilo ili pohađa fakultet (8 posto ima druge kvalifikacije, a 0,5 posto nije odgovorilo na ovo pitanje).

Gledano prema kvalifikacijama i zanimanju, 46 posto su učenici (14 posto studenti, 19 posto gimnazijalci, 7 posto učenici srednjih tehničkih škola, 6 posto učenici škola za radnička zanimanja), 17 posto su zaposleni i učenici istovremeno (5 posto u srednjoj školi, 5 posto na fakultetu i 6 posto u drugim obrazovnim institucijama), a 36 posto su zaposleni, sa zanimanjem.

ZAJEDNIČKI PROVEDENO VREME

Svakodnevni život grupe može se iskazati putem objektivnih kvantitativnih pokazatelja. Uticaj grupe na razvoj ličnosti je tim veći što je u većoj meri pojedinac uključen u rad grupe, tako da rad u grupi postaje sastavni deo njegovog svakodnevnog života.

Podaci, bar kad je reč o ovim elitnim grupama, ukazuju da je rad u grupi u toj meri intenzivan (u toj meri to biva zajednički provedeno slobodno vreme), da od članova grupe čak zahteva menjanje dotadašnjeg načina života kao zalogu za pripadništvo grupi. To, konkretno, znači 7,3 sati nedeljno provedenih zajedno, a kada se pripremaju nove predstave, onda i po 18 sati.

U vezi sa ovom „socijalizatorskom” funkcijom rada u amaterskom pozorištu nameće se i pitanje nije li ovoliko angažovanje istovremeno i put ka izolaciji, sužavanju radijusa akcije i interesovanja pojedinca, pa čak i određeni vid eksploatacije? Ometa li to razvoj drugih sposobnosti i kompletnu aktualizaciju tih mladih ljudi? Svakako da se istovremeno nameće i pitanje sadržaja aktivnosti u pozorišnom amaterizmu.

MOTIVACIJA ZA ČLANSTVO U POZORIŠNOJ DRUŽINI

Jedan od najinteresantnijih podataka ovog istraživanja odnosi se na razloge na osnovu kojih se mladi opredeljuju za članstvo u pozorišnoj družini. S obzirom da su ispitivani i razlozi za pristupanje družini, i razlozi ostanka u družini, mogu se uočiti i promene u motivaciji nastale tokom boravka u grupi.

Navešćemo, kao primer, tri od 21-og navedenog razloga privlačnosti pozorišne družine. To su najčešće navođeni razlozi.

U vreme pristupanja družini najčešće se navode sledeći razlozi: *veza sa književnošću* (48 posto glasova), *ljubav prema pozorištu uopšte* (36 posto glasova), *mogućnost ličnog obrazovanja* (29 posto glasova), *opuštanje („da prođe vreme”)* (17 posto), *prilika za igru* (17 posto), *procena ličnih sposobnosti* (15 posto), *prilika da se sretnu interesantni ljudi* (12 posto glasova).

Pogledamo li razloge za ostanak u grupi, dobijamo sledeću listu koja se dosta razlikuje od liste najčešće navođenih razloga za pristupanje grupi (u zagradi navodimo procenete u kojima je svaki od navedenih razloga biran kao razlog pristupanja grupi, kao i razliku između sadašnjeg i prethodnog procenta): 1) *mogućnost ličnog obrazovanja* (53 posto prema 29 posto kao razlog za pristupanje grupi; razlika +24 posto), 2) *veza sa književnošću* (sada 52 posto, ranije 48 posto, razlika +4 posto), 3) *ljubav prema pozorištu uopšte* (sada 25 posto, ranije 36 posto, razlika — 11 posto), 4) *mogućnost da se pripada zajednici* (sada 21 posto, ranije 7 posto, razlika +14 posto), 5) *zajednička iskustva, sećanja* (sada 20 posto, ranije 10 posto, razlika +10 posto), 6—7) *podučavanje drugih* (sada 17 posto, ranije 7 posto, razlika +10 posto) 8—9) *nivo grupe* (sada 17 posto, ranije 9 posto, razlika +8 posto).

Očigledno je da je učestvovanje u radu družine izmenilo redosled navođenih motiva. Kakva je suština tih promena? Grupa je ojačala potrebu za ličnim obrazovanjem, a istovremeno i istakla značaj društvenog angažovanja.

VREDNOSNA ORIJENTACIJA ČLANOVA
AMATERSKIH DRUŽINA

Vrednosna orijentacija ispitivana je putem nekoliko pitanja. Odnos prema radu, slobodnom vremenu i procena društvenog prestiža bile su teme tih pitanja.

Izdvojićemo ovom prilikom samo jedno pitanje (odnosno, grupu odgovora), koje je veoma indikativno za karakter vrednosne orijentacije naših ispitanika. Rečenicama je bio izražen stav prema nekim osnovnim vrednostima ljudskog življenja kao što su: rad, prijateljstvo, društveni položaj, porodica, interesantan život pun novina, ljubav, zajednica, lična sloboda, poštovanje i uspeh, materijalna obezbeđenost, bezbrižan život — a ispitanici je trebalo da tih deset rečenicama izraženih vrednosti porede jednu sa drugom i naprave odgovarajući redosled. Ovom procedurom dobijen je redosled vrednosti, odnosno vrednosna orijentacija ispitanika.

Na prvom mestu ove liste, sa prosečnom ocenom od 5,9 (maksimalna pojedinačna ocena svake vrednosti mogla je biti 9, a minimalna 0), nalazi se „poverenje, dobri prijatelji na koje se može osloniti u raznim situacijama”. Na drugom mestu, sa prosečnom ocenom 5,4, nalazi se „srećan, uravnotežen porodični život”, na trećem mestu (prosečna ocena 5,3) „zajednica u kojoj se može živeti prema ličnim sklonostima i interesovanjima”, na četvrtom mestu (5,0) nalazi se „lična sloboda, nezavisnost”, na petom mestu (4,7) „interesantan život pun novina”, na šestom mestu (4,5) „ljubav, ljubavna zadovoljstva”, na sedmom mestu (4,1) „rad koji pruža satisfakciju i zadovoljstvo”, na osmom mestu (3,6) „počast, uspeh”, na devetom (2,4) „položaj koji omogućuje da važne stvari zavise od lične odluke”, i na desetom mestu, sa prosečnom ocenom 1,0 „materijalna obezbeđenost, bezbrižan život”.

S obzirom na način i probleme današnjeg života lako je razumeti što se prijateljstvo navodi kao primarna vrednost. Međutim, nije podjednako jasno zašto se porodična sreća, porodica kao vrednost, nalazi na drugom mestu ove liste vrednosti, pogotovu ako se posmatra sa stanovišta naše, a i strane sociologije koja sukobe u porodici interpretira kao znak preživeliosti i odumiranja porodice kao institucije. Ukoliko se ovaj podatak tumači, međutim, kao izraz potrebe za prijateljskim odnosom, onda ni drugo mesto koje porodični život zauzima na listi vrednosti ne mora izgledati u tolikoj meri neočekivan. Pogotovu ako pogledamo i treću po redu vrednost koja takođe izražava potrebu za zajedništvom, a u isto vreme i potrebu da se iskaže i sopstvena ličnost. Očigledno je da ovi

mladi ljudi nemaju potrebu za tipom zajednice nametnute spolja, već žele da sami formiraju takvu zajednicu. Ovom tumačenju ide u prilog visoko vrednovanje lične slobode i nezavisnosti. Pa čak i peta na listi vrednosti, interesantan život pun novina, može se tumačiti u istom svetlu, isto tako kao i ljubav (šesto mesto), rad koji pruža zadovoljstvo i satisfakciju (sedmo mesto).

Konačno, tri vrednosti koje se nalaze na dnu lestvice veoma su „udaljene“ po visini ocene koju su dobile od vrednosti koje im prethode. Minimalna ocena koju je dobio bezbrižan, materijalno obezbeđen život znači, pre svega, da mladi ljudi koje smo ispitivali, prihvatajući zadovoljenje minimalnih svojih materijalnih potreba kao nešto što se podrazumeva (što je dato), nisu spremni da žrtvuju vrednosti koje cene za materijalno blagostanje; oni svesno odbacuju isprazno gomilanje materijalnih dobara. S druge strane, ideja o „bzbrižnom životu“ sadržana u drugom delu rečenice, naišla je na još jače, još energičnije odbacivanje. Oni ne žele da žive bezbrižan život, već da brinu brige dostojne čoveka. To je i ključ za razumevanje generacije rođene u socijalizmu. Konačno, moglo bi se reći da redosled vrednosti mladih koje smo ispitivali odgovara idealnom poretku vrednosti socijalističkog društva. Bilo bi interesantno ispitati koji faktori doprinose da se neki od prirodno prisutnih naivnih elemenata vrednosnog sistema mladih zamene vrednostima bližim realnim mogućnostima i društvenim uslovima.

PUBLIKA POZORIŠNOG AMATERSKOG POKRETA

Kao što nema pozorišta bez publike, nema ni pokreta bez društvenog cilja koji ga usmerava. S tim u vezi potrebno je bilo utvrditi na koje načine pozorišne trupe ostvaruju kontakte sa širom društvenom zajednicom. Tako smo pitali mlade glumce-amatere za koju publiku najviše vole da igraju.

Najveći broj glasova dobili su *festivali* (41 posto). Zatim publika sela i gradova u kojima se *gostuje* (39 posto), *sopstvena publika*: škole i klubovi. Umesto daljeg navođenja statističkih podataka, naveli bismo jedan odgovor koji dobro ilustruje stav mladih glumaca-amatera prema publici: „Najviše volim da igram za mlade ljude, moju generaciju... koji mogu da me razumeju. Ne za snobove. Za one koji vole pozorište. Za gimnazijalce, za decu, za seljake, za radnike. Čak i za one koji ne uspevaju da razumeju odmah. Za milione onih koji nikada nisu bili u pozorištu...”

Suština veza između amaterskog pozorišta i publike može se utvrditi jedino ukoliko se ispituju principi na kojima je zasnovana ta veza. Baš tu se nalazi objašnjenje činjenice da je amatersko pozorište više nego zamena za pozorište, više nego propagator umetnosti, i zbog čega je u stanju da oživi prvobitnu funkciju pozorišta. Za festivalsku publiku se kaže da je najbolja publika mladih. Festivali pružaju mogućnosti mladima da igraju za svoje vršnjake. Na festivalu učestvuju i druge grupe, tako da se istovremeno može biti i publika, i igrati za publiku, i praviti poređenja sa drugim trupama, čime i estetika biva povezana sa etikom (moralno angažovanje).

UMESTO ZAKLJUČKA

U okviru ovog projekta obavljeno je i kontrolno ispitivanje drugih amaterskih grupa i zajednica mladih. Tako su ispitane neke folklorne amaterske grupe, amaterski filmski kružoci i klubovi opšteg karaktera (formirani oko igranki i zabave). Cilj je bio da se da tačan opis odlika pozorišnih grupa u poređenju sa drugim grupama gde su zajednička aktivnost, kreacija i izražavanje manje verbalni po karakteru (folklorne grupe), ili gde je aktivnost u okviru grupe više individualna (filmski kružoci), odn. manje orijentisana na izvođačku, prikazivačku stranu (klubovi opšteg tipa).

Zahtevi za zabavom i kulturom, oblici društvenih odnosa i težnja ka samoizražavanju mladih, izraženi kroz snagu pokreta bit muzike, amaterskog pozorišta, folkloru i narodne muzike, mogli bi se svesti na sledeće: bit muzika bila je prvi vid uključivanja mase mladih. Ti sastavi, međutim, iscrpljivali su se isključivo kroz tu vrstu zajedništva (Vitanji). Čak i sada, pošto je već izgubio karakter pokreta, bit igra važnu ulogu u zabavi i društvenom životu mladih.

Sledeći veliki talas bio je pokret pozorišnog amaterizma mladih. Po svom društveno-političkom sadržaju bio je rođen kao težnja mladih da izraze sopstvenu svest o životu na racionalniji, verbalniji oblik nego što je moguće muzikom, a još uvek prirodno, zasnovano na u osnovi sentimentalnom stavu.

Taj proces formiranja pokreta pozorišnog amaterizma bio je u osnovi spontan. Iskazujući formalne razlike u odnosu na pokret mladih na Zapadu (1968), mogli bismo, donekle ironično, reći da je ulični revolt mladih na Zapadu bio izvitoperen posredovanjem televizije (da bi se zabavili TV-gledaoci), a da je kod nas zdrav, kritički duh mladih bio „oplemenjen” pokretom pozorišnog amaterizma. Taj pokret, to „pozo-

rište", bio je u stanju da asimiluje sve elemente koji su mogli postati prirodna sredstva izražavanja tog sadržaja: svojom verbalizovanošću koristio se rezultatima literarnih kružoka, razgibajući njihove rigidne, statične forme tako reći preko noći, i povezujući ih sa potrebama mladih ljudi za igrom i pokretom, jednostavnim sredstvima izražavanja telom i glasom. Uticaj pozorišta Grotovskog odigrao je presudnu ulogu u tom smislu, a u pogledu okupljanja masa bit-muzika bila je neka vrsta pripreme. Odlučujuća uloga u igri pripisuje se kolektivnoj akciji. Sredstva izražavanja akumuliraju se u začuđujućoj meri. Velika potreba za ličnim izrazom doprinela je tome. Festivalima slični skupovi najboljih grupa predstavljali su obogaćenje, učenje ekspresije od drugih, kreativni razvoj.

Pokret pozorišnog amaterizma sadrži još jedan važan momenat: on igra značajnu ulogu u formiranju zajednica. Mogućnost da grupa preraste u profesionalno pozorište dodatni je animirajući faktor. Pokret narodnih igara i narodne muzike javio se kasnije i pridružio pretходnom. Njegov značaj leži u prevazilaženju „barijera” inherentnih pokretu pozorišnog amaterizma, jer odricanje od verbalnih, racionalnih oblika izražavanja pruža daleko šire mogućnosti neverbalne ekspresije. Značaj svega ovoga postaje posebno jasan kada u razmatranje uključimo rezultate psiholoških istraživanja koja na samerljiv način pokazuju da više od 70 posto ljudskih, interpersonalnih, metakomunikativnih kontakata biva ostvareno neverbalnim sredstvima: gestovima, mimikom, pokretom itd.

Za razliku od pozorišta, ovim grupama se postiže i ukidanje granice između izvođača i publike, jer članovi grupe i publika igraju zajedno.

Pretpostavimo, jer svaka „interpretacija” estetskih sadržaja može biti adekvatna jedino ukoliko se uslovno shvati, — da je popularno zajedništvo ove vrste izuzetno usavršilo ne samo elemente igre i muzike, već da je transformisalo u estetske vrednosti i sadržaje ljudskih kontakata ostvarenih na ovaj način. Kao protivteža eksplozivnom procesu urbanizacije koji čini relativnim sve tradicionalne vrednosti, svaki ljudski i grupni odnos, pojavila se potreba za samoprocenom, za relativnom autonomijom i za određenom vrstom samoprocene u okvirima zajednice, grupe, kao kontrast autonomiji zasnovanoj na isključivo individualnim vrednostima, koja nastaje kao rezultat nesigurnog položaja u nestabilnim socijalnim uslovima. Kroz ove kuće igranja, narodne igre i narodna muzika postaju sredstvo ekspresije baš te potrebe za samoprocenom i samopotvrđivanjem u grupi.

Autentičnost i unutarnja snaga pokreta nalaze svoje izvore u veri u cilj i svrhu pokreta, kao i u slučaju pokreta pozorišnog amaterizma. Međutim, potrebno je ukazati i na razlike koje postoje između angažovanja u ovim dvema vrstama masovnih pokreta. Dok je u slučaju pozorišnog amaterizma suština angažovanja izvedena iz zadatka da se kritikuju određene negativne društvene pojave, na čemu su zasnovani i formiranje pokreta, i sama sredstva izražavanja, — angažovanje u pokretu folkloru zasnovano je na otkrivanju, čuvanju, transformaciji tradicionalnih estetskih vrednosti i njihovom obogaćivanju novim formama time što bivaju asimilovane u relativno autonoman svet mladih. S druge strane, i poređenje sa popularnom bit-muzikom ukazuje na razlike u prilog folklornog amaterizma: dok igranje uz bit-muziku obezbeđuje potpunu slobodu individualne ekspresije, spontanost, mogućnost improvizacije, a u suštini vodi monotoniji visokog stepena, uniformizaciji, — organizovaniji vid igranja uz narodnu muziku, određen koracima predvodnika u igri, uprkos višem stepenu „ograničenja”, omogućuje veću slobodu, veće mogućnosti individualne ekspresije. Perfektno izvođenje koraka igre po ritmu ima oslobađajući efekat, a i varijacije u koracima su beskrajno otvorene. U isto vreme, prisustvo drugih je mnogo izraženije nego kod igranja uz bit-muziku. Delom zato što drugi čine isto što i mi, delom zato što imamo sve mogućnosti za inicijativu, pa tako inspirišemo jedni druge, preuzimamo ritam drugih sledimo ga, dajemo mu druge impulse. U tim ritmičkim formulama sadržane su mogućnosti osećanja drugih koje se ne mogu ostvariti na drugačije načine, a posebno ne verbalnim sredstvima.

U vezi sa problemom društvenog angažovanja želeo bih da istaknem još jedan momenat. Članovi inicijativnih grupa ne samo da žele da nauče, sačuvaju i drugima pokažu igre, već — i to sa velikim žarom, — i prikupljaju razne igre. Ta kolekcionarska strast je značajan momenat, življi i značajniji od naučnog, etnografskog pristupa. To je poseban sociološki fenomen. Naime, kad se mladi čovek, prikupljajući građu, sretne sa tradicionalnim društvenim zajednicama, on ne samo da obogaćuje sopstveno znanje o društvu, već i sam sebe formira kroz taj susret. Igranje i muzika mogu tako da postanu poseban način ostvarivanja kontakata sa drugima, komunikacije, učenja od drugih, i to mnogo šire od sadržaja same muzike i igara. U susretu sa tradicionalnom zajednicom mladi asimiluju vrednosti te tradicionalne zajednice dodajući im nove sadržaje, nova značenja sopstvenog načina života.

(Prevela RUŽICA ROSANDIĆ)